

NOTISER

Rolf Kjellström: *Samernas liv*. Carlssons, Stockholm 2000. 299 s., ill. ISBN 91-7203-930-2.

Samernas liv är en populärvetenskaplig redogörelse över en svensk minoritets historia som de flesta svenskar vet förvånansvärt lite om. Vad svenskarnas okunskap beror på kan ha flera förklaringar, men det är inget som Rolf Kjellström diskuterar i sin bok. Den är istället en redogörelse för samernas historia fram till tidigt 1900-tal. Boken, skriver Kjellström själv i inledningen, är nästan som en fotoutställning med förklarande texter.

Inledningsvis får läsaren kunskap om vilket geografiskt område samerna lever i, vem som är same, och också om samernas historia så som den gestaltats från den romerske historieskrivaren Tacitus (100 e.Kr.) fram till svensken Jacob Fellman som 1906 utkom med boken *Anteckningar under min vistelse i Lappmarken*. Därefter beskriver Kjellström de samiska näringarna. Samerna jagade bland annat med spjut, armborst och pilbågar, och man fångade sitt byte med olika typer av fällor. Även fiske var vanligt förekommande. Genom en mängd foton och teckningar redogör Kjellström även för relationen till renarna, en inte helt okomplicerad historia där renen varit betydelsefull både i samernas dagliga kamp för överlevnad och i den religiösa utövningen.

I kapitlet om samernas materiella kultur skriver Kjellström om samernas bostäder, slöjdande, fortskaffningsmedel och dräkter. I nästkommande kapitel kan man läsa om den religiösa utövningen, om nåjden, kultplatserna, trumman, kristnandet och læstadianismen, litteraturen, musiken, konsten och medicinen. I bägge dessa kapitel är det samernas förhållande till naturen som framhålls, hur de yttre förutsättningarna har format en hel grupp. Först i det sista kapitlet, om social kultur, skriver Kjellström om samerna själva. Det handlar om hur samhället var organiserat, hur barnen bars, döptes och namngavs, om giftermål och begravning, och även om samernas förhållande till övermakten.

Kjellströms berättelse har ett utifrånperspektiv, där samernas historia och näring, deras materiella och andliga kultur och sociala organisation redovisas. Samernas egna röster, och även ickesamernas, är dolda bakom ett fantastiskt bildmaterial som hämtats ur Nordiska museets lapska arkiv. Söker man kunskap om samernas historia före 1900-talets början är Kjellströms bok alldeles utmärkt. Om man däremot vill veta något om samernas situation idag, hur moderna samhällen påverkat samekulturen, eller hur snöskotrar och helikoptrar kommit att utveckla renskötseln, eller om turistindustrin och samerna, får man söka sig till annan litteratur. Därför skulle *Samernas historia* kanske vara en mer passande titel.

Magnus Gudmundsson, Stockholm

Ebbe Schön: *Folktro från förr*. Carlssons, Stockholm 2001. 360 s., ill. ISBN 91-7203-420-3.

För svenska folket är Ebbe Schön väl känd som berättare av bondesamhällets folktro och sägner i ett stort antal radio- och TV-program. Sitt material hämtar han ur det nära nog outtömliga Folkminnesarkivet vid Nordiska museet i Stockholm, där han varit chef under många år.

Schön är också en flitig skribent inom samma område. I *Folktro från förr* han han samlat två av sina tidigare rikt illustrerade berättelsesamlingar med titlarna *Älvor, vättar och andra väsen* (1986) och *Folktrons år* (1989). Berättelserna har ett i mitt tycke härligt medryckande språk som är helt hans eget. *Folktro från förr* innehåller exakt samma berättelser som de tidigare volymerna, men en viss bearbetning och redigering av stoff, källor och litteratur samt bildmaterial har skett. Därigenom har framställningen fått en lyckosam uppfärskning layoutmässigt. Varje berättelse har exempelvis fått en passande rubrik i marginalen som gjort boken överskådlig och lätt att hitta i. Det goda intrycket dras emellertid ner rejält av den nya käll- och litteratur-

förteckningen där många felskrivningar tyvärr vittnar om allt annat än noggrannhet. Det finns också brister. Bildförteckning saknas och ett flertal relevanta titlar i ämnet som utgivits under senare år lyser likaledes med sin frånvaro.

Ett nyskrivet förord ingår i *Folketro från förr*. Där ger Schön en kortfattad och enligt min mening något schablonartad beskrivning av det bondesamhälle som lämnat stoffet till hans berättelser. I förordets avslutning påpekar han att behovet att söka sig till magi och mystik knappast är utmärkande endast för detta samhälle utan att människor i alla tider har sökt svar på existentiella frågor. Det är det lätt att hålla med om. Men när han framhåller att dagens mytiska varelser snarare är utomjordingar än troll blir jag tveksam. Det är kanske inte riktigt så enkelt. Vi har ju inte slutat berätta om mytiska väsen i vår egen värld. Även idag florerar företeelser som har drag av troll, älvor, vättar och skogssnuva. Man kan se detta i många forskarrapporter men kanske lättast i populär bokutgivning, film- och tv-produktion. Det enorma intresset för förkristen myt, mystik och magi som på senare tid manifesterats i otaliga böcker, filmer och iscensättningar i fantasygenren både för barn och vuxna är ett tydligt tecken. Visserligen griper vår tids mytiska väsen inte in i folks vardag på det sätt som skedde i bondesamhället, men de påverkar sannolikt människor att se verkligheten annorlunda, mer laddad med mystik och magi. Att så är fallet framgår av alternativa rörelser som new age, schamanism och nyandlighet. Genom att inte med ett ord antyda vår moderna tids pågående återförtrollning har Ebbe Schön faktiskt missat en av poängerna med att ge ut berättelserna på nytt just nu.

Elisabeth Berglin, Lund

June Swann: *History of Footwear in Norway, Sweden and Finland*. Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien, Stockholm 2001. 357 s., ill. ISBN 91-7402-323-3.

Till fromma för den etnolog, historiker, arkeolog eller konstvetare som önskar snabb, handfast information om skandinaviska skor genom tiderna har ett högeligen intressant verk nyligen publicerats av engelskan June Swann. Hon vilar sig mot de erfarenheter och kontakter som erhållits under en lång karriär i museibranschen, något som gjort det möjligt för henne att sammanställa en större monografi om svenska, norska, finska och samiska fotbeklådnader från förhistorisk tid till omkring 1950.

Detta är givetvis lovvärt. Swanns *History of Footwear in Norway, Sweden and Finland* har stora möjligheter att bli ett referensverk riktat till en allmänt kulturhistoriskt intresserad publik i ett par decennier framöver, även om det är tveksamt om boken helt kan ersätta den av Swann själv högt beundrade Ernfrid Jäfverts arbete från 1938. Det är en vacker och rikt illustrerad bok, enkelt upplagd med kronologi och tematik sammanvävt på ett för läsaren hanterligt sätt. En stor del av Swanns material kommer från nordiska museer (Nordiska museet, Vasamuseet, Livrustkammaren, etc.), men hon har även i komparativt syfte utnyttjat samlingar i utlandet.

Ett problem som bör påpekas är att boken troligen kommer att upplevas som otillräcklig av vissa potentiella läsargrupper. Den är inte tillräckligt detaljerad, forskningsmässigt uppdaterad och omfattande för att tillfredsställa en expert med detta ämne som specialintresse. Å andra sidan är boken, i synnerhet dess terminologi, lite väl svår för många allmänintresserade lekman. Swann, som främst riktar sig till den sistnämnde, har sökt komma ur dilemmat genom stora skisser och ordförklaringar, men frågan är om det räcker.

Dick Harrison, Lund